

כתרי תורה

לק"י • ראש השנה ה'תשפ"א ב'של"ב • גליון כ"ב • הגות והלכה בעניינא דיומא במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי יחיא ב"ר אברהם שריעה זלה"ה
ראב"ד עדן - א' תשרי תש"י
רבי אברהם ב"ר יעקב גברא זלה"ה
רב הדר יוסף ת"א - ד' תשרי תשל"ז
רבי יחיא ב"ר סלימאן אכלופי זלה"ה
מרבני חימה - ה' תשרי תש"ד
רבי יחיא ב"ר סעיד גרידי זלה"ה
ראב"ד דמאר - ו' תשרי תר"צ

לזכות הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א והרב רפאל חזקיהו אליהו אליעזר בן תורית שליט"א ומרת נעה ב"ר אבנר תחיל' לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה במייל avish964@gmail.com

כתר של א"ש

בפיט' עת' שערי רחמים' הנאמר בקול נרגש ובהתעוררות רבתי קודם התקיעות אומרים אנו 'אומר זכור לי א' ביום הוכח, עוקד והנעקד והמזבח'. ומה היא זכות המזבח שאנו מבקשים להזכירה בעת ששערי רצון נפתחים (וכבר זכיתי בס"ד לכתוב ביאור נחמד לזה בדברי חפץ גליון ז' עמוד ה', קחנו משם. וקעת מצאתי למהר"י גופאן במנחת יהודה עה"פ אל תשלח ירך אל הנער שכתב בדומה לזה). והנה מצינו במדרש אור האפילה עה"פ ויעקד את יצחק בנו שאמר יצחק לאביו 'כפות אותי יד ורגל באלכסון, כדי שלא אבעט בך ואבטל מכבודך', וכן הביא מהר"י (ע"ח ח"ג דף סו, א) על מה שביקש יצחק ואת מאסרי חוק 'זמורי קניי נ"ע פירש, כדי שלא יבעט באביו בשעת שחיטה'. והדבר נפלא למתבונן, בתרתי האחד, כי גם בעת כזאת אשר יהמו כל מלאכי מרכבה, והמון דמעות נוזלים בחיל, לא נתבלבלה דעתו, אלא היה בדעה שלימה ולכן זכר ונשמר שחלילה לא יפגע באביו ויזלזל בכבודו. ועוד, שאף שהיה במדרגה עצומה של מסירת נפשו עולה כליל להשי"ת לא זלזל במצוה הנראית לכאורה קלה ביחס למסירות נפש, כי המקיים את המצוות מחמת רצון המלך אין בהן קלה או חמורה. וזהו שנרמז בזכות 'המזבח' כי מהנהגתו בעת הזביחה יש לנו ללמוד על עוצם מעלת העקידה. שאינה רק כמה שמסר יצחק עצמו מתחילה לעקידה כשה וכאיל, אלא שהיה בדעה שלמה כל זמן העקידה ובכל רגע ורגע מסר עצמו שוב לכבודו יתברך. ועוד מגלה הנהגה זו ששיעבד יצחק עצמו לגמרי להשי"ת וכל מעשיו היו אך ורק מחמת ציווי השי"ת ולכבודו. גם בתקופה זו הראנו השי"ת את גבורתו בבריה יקלה, שמכיון שבאה בשליחותו של מלך אינה קלה כלל וכלל, לעוררנו כי גם מצוות ה'קלות' שאדם דש בעקביו כולן הן ציווי יתברך ועל ידן נשוב להדבק בו. ויהי רצון שתבא זכות קרנו של יצחק המתעוררת בקול השופר ותסלק מעלינו כל גזירות רעות ובכללן קרן המגפה, ונכתב לחיים טובים ומבורכים, אכ"ר.

שבת שלום ושנה טובה

אנשי אמונה אבדו

כסא דנחמתא נשגר למעלת הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א

בפטירת אביו איש תם וישר, יר"א וסר מרע, שהיה משכים ומעריב לתלמוד תורה כל ימיו לרבות בעת זקנותו וימי חליו, שייף עייל ושייף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, מוקיר ודחיל רבנן, שזכה לגדל ולהעמיד דור ישרים מבורך, בנים ונכדים תלמידי חכמים ויראי ה'

רבי יחיא ב"ר יצחק עומיסי זצ"ל

בהמשך דרכו, הנהגותיו ושאיתו הטהורה, בשקידת התורה ובהשבת עטרת אבות לתפארתה בהדרתה ובטהרתה, כאשר איתו באמנה היתה, תנוחמו, ולא תוסיפו לדאבה.

תנוחמו מן השמים

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' נדפס לעילוי נשמת אביו הרב יחיא ב"ר יצחק עומיסי זצ"ל - גלב"ע כ"ז אלול התש"פ מוקצה מחמת מיאוס ביו"ט שחל בשבת

א] מוקצה מחמת מיאוס וכן עצמות וקליפות, החמירו בו חכמים ביו"ט (סימן תצ"ה סעיף ד' ובמשנ"ב ס"ק ט"ו) אף שבשבת מותרים בטלטול (ש"ע סימן ש"י סעיף א', ש"ח סעיף כ"ז). והטעם כדי שלא יבוא לזלזול ביו"ט (ביצה ב:). ונחלקו הפוסקים האם גם ביו"ט שחל בשבת החמירו חכמים. י"א (רב פעלים אור"ח ח"א סימן ל') שדינו כשאר שבתות להתיר את המוקצה. והטעם, שאם יחמירו גם כאן מטעם זלזול, יראה הדבר תמוה שבכל השבתות לא גזרו ובשבת זו דיש בה חומר תוספת קדושת יו"ט, גזרו. וי"א (שו"ת האלף לך שלמה אור"ח סימן של"ב, הגר"ש אורבך שש"כ פכ"א הערה כ"ב) שדינו כשאר יו"ט לאסור המוקצה. והטעם, דאם היא מותרת המוקצה ביו"ט כשחל בשבת, יבוא לזלזול באיסור מוקצה בשבת. ודעת מרן שליט"א, דמסתבר שלא חילקו חכמים בזה, ודין יו"ט שחל בשבת כדין יו"ט שחל בחול.

טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש

ב] נשאלה שאלה האם מותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש ביו"ט, וכגון שיש על השלחן קליפות ורוצה להסירם כדי לערוך שולחנו במוצ"ש ליל ב' דר"ה. והנה כתב הרמב"ם (פי"א מיו"ט ה"ז) דכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביו"ט אלא לצורך אכילה וכיוצא בה, מבואר דמותר לטלטל מוקצה ביו"ט לצורך אוכל נפש. והביאו הרמ"א (סימן תקי"ח סעיף ג'). והקשה בב"י (שם) א"כ מדוע אסרו חכמים לשחוט עוף ביו"ט אם אין לו אפר מוכן מבעוד יום, ישחט ויכסה באפר המוקצה שהרי מותר מוקצה לצורך אוכל נפש, ונשאר בצ"ע. ואף שבש"ע לא העלה מרן הלכה זו, אי"ז מפני שנשאר בצ"ע ע"י חזון עובדיה שדחה דברי שו"ת עבודת הגרשוני. והשת"ז לא השמיט את דברי הרמ"א (בסימן תק"ט ובסימן תקי"ח), ולכן נראה דמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש (ואפילו שיכול לאכול במקום אחר או ע"י ניעור, עיין ביאור הלכה סימן תרל"ח) וכן דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

רחיצת הגוף במים שהוחמו בדוד שמש

ג] בעניין רחיצת הגוף בחמין ביו"ט במים שבדוד שמש, יש שאסרו (אור לציון ח"ב פ"ל ה"ב, אבני ישפה ח"ג סימן נ"ה ענף ג') ולדעתם אף שהוחמו מי הדוד שמש מאליהן, הרי הם כמים שהוחמו ביו"ט ואסורים ברחיצת כל גופו (ש"ע סימן תקי"א סעיף ב') ויש מתירים (הגר"ש אורבך שש"כ פ"ד הערה י"ב, חזון עובדיה יו"ט עמוד מ"א) להחשיבם כמים שהוחמו בערב יו"ט, ואז מותר לרחוץ בהם כל גופו (ע"פ מה שכתב רע"א בהגהותיו על הש"ע בסימן שכ"ז, שכל שלא נעשה במים מעשה בידי אדם כלל, הרי הם כמים שהוחמו בערב יו"ט). ואף שלעניין שבת נחלקו פוסקי זמנינו אם יש איסור בפתחת המים החמים במה שנכנסים מים קרים לדוד (פסקי תשובות שבת ח"ב עמוד תכ"ה), ביו"ט מותר. שהרי מותר לחמם מים ביו"ט לצורך אוכל נפש או לרחיצת פניו וידיו ורגליו, ותוספת המים שנכנסים הרי"ז ריבוי בשיעורין (חוט שני יו"ט עמוד ס"ב, הגר"מ שטרנבוך אליבא דהלכתא גליון צ"ב). ואף שהשנה חל יו"ט שני של ר"ה אחר השבת, אין לחוש במה שמשמש ביו"ט במים שהוכנו בשבת, שכיון שעיקר הדבר נמצא כבר בעולם אע"ג דהשתא משתבח יותר אין בזה משום הכנה (כ"כ ב"י ס"ח תק"א). אך למעשה לכתחילה דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א שיש להחמיר בזה וכהיש אסורים שנזכרו לעיל.

אמירת ה' הוא האהים אחר סליחות ליל שני דר"ה

ד] בליל שני דר"ה, מנהגנו לומר כמה סליחות מעניין ר"ה. וישנה מבוכה מה לומר אחר כל סליחה, האם י"ג מדות או ה' הוא וכו'. ואמנם בסידורים בעבר לא נזכר אלא י"ג מדות וכנראה נשתנה הדבר בדורות המאוחרים ע"פ הקבלה (כך אמר לי מרן שליט"א. ועי' בה"ח סי' קל"א סק"ז שאין ראוי לומר י"ג מדות אלא בעת רצון וקובץ הדבר האומרים בערבית לקיצוץ ח"ו). והרשב"ד (בהגהותיו לע"ה, נדפסו בדברי חפץ ג' עמוד כ"ז) הגיה בסידור שאין אומרים אל מלך, וכן כתב הרב שלום יצחק הלוי (דברי שלום חכמים עמ' רס"ה) שאומרים ה' הוא וכו', והוסיף דבסיום אומרים עוד ה' מלך ב"פ. ואמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א שמהיות טוב ראוי שלא לומר י"ג מדות בראש השנה והמנהג בבית מדרשו לומר אחר כל סליחה ה' הוא וכו' פעם אחת (ובסידור תורת אבות עמוד נ"ח כתב לומר ה' הוא וכו' פעמיים) ואחר הסליחה האחרונה אומרים ה' מלך, לתוספת התעוררות לבסוף.

ספר הזכרון במשנת רבותינו

מנהג ברכת איש לרעהו בר"ה ומה שיש להעיר בזה

[א] כתב מהר"י (ע"ח ח"ג דף עט, א) מנהגנו לומר כל אחד לחבירו תכתב בספר החיים ובספר הזכרון, וחברו משיב לו ואתה תכתב בספר החיים ובספר הזכרון. ובשתילי זיתים (סי' תקצ"ו סק"ו) כתב דכיון שאין תכלית לתוספת טובה, לכן עד יוה"כ ניתן לברך בכתיבה, שאינו מראה שמחזיקו לבינוני אלא שיוסיפו לו טובה.

ויש להתבונן בנוסח זה מהו כפל ספר הזכרון, הלא זכרון לבד אין בו משמעות אם לא לטובה, כמו שאנו אומרים באבינו מלכנו, זכרנו בזכרון טוב מלפניך. ויתירה מזו הראני ידידי הרב שלמה הופמן שליט"א בדברי רש"י (ר"ה טז, ב ד"ה שלשה ספרים) שפירש דשלשת הספרים הנפתחים בר"ה של צדיקים, בינונים ורשעים, המה ספרי זכרון. הרי לנו דגם ספרן של רשעים נקרא ספר זכרון, ואיך יברך את חבירו בסתם, בלא שיפרש שיחתו שכונתו לטובה. והדבר דומה למי שיברך את חבירו בר"ה תכתב, בלי שיוסיף בספר החיים, שספק קללה יש כאן, שמא יכתב ויחתם בספרן של רשעים גמורים. ואף שמקרא מלא הוא בנביא (מלאכי ג' ט"ז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו, ויקשב ה' וישמע, ויכתב ספר זכרון לפניו, ליראי ה' ולחשבי שמו. אינו דומה כי שם עניינו הוא הזכרון לתשלום הגמול על מעשיהם הטובים של יראי ה' שנדברו יחדיו לדעת את ה' כמבואר במפרשים, אך לענייננו לא נתפרש בברכה אם מברך את חבירו שיכתב בספר הזכרון לתשלום הגמול על מעשיו הטובים מאוצרו הטוב של הקב"ה, או שמא יכתב בספר הזכרון לתשלום גמול על מעשיו הרעים חלילה. ואין לומר כי אמירת ספר הזכרון בה"א הידיעה מלמדת על ספר הזכרון לטובה. דדלמא תוספת הה"א באה לומר שהכוונה היא לספר הזכרון של מעלה, ולאפוקי מספרי זכרונות של בשר ודם, אך אינו מלמד על זכרון לטובה.

מקורות לנוסח ברכה זו

[ב] וכבר ציינ בשלחן ערוך המקוצר (ח"ג, סימן ק"י סעיף ו', עיני יצחק אות י"ז) כי נוסח זה נמצא בפסקת 'כמא דשמעתון' שאומר התוקע לאחר התקיעות וכתבתון כולכון ואנא עמכון, בספר החיים ובספר הזכרון ובספר מחילה וסליחה וכפרה, מלפני אבינו שבשמים קיים וכן במילים אלו ממש בנוסח ישירי וישבוק שאומרים ביוה"כ בקדיש שאחר הסליחות. והראני הגאון רבי איתמר חיים כהן שליט"א כי נוסח זה נמצא כבר בסדר רב עמרם גאון (ורשא תרכ"ה, דף מה, ב) אבינו מלכנו כתבנו בספר חיים, אבינו מלכנו כתבנו בספר זכרון, ובמהדורת גרש ירחים (בני ברק תשנ"ד, עמוד ר"ז) נמצא כן גם בנוסח אלהינו שבשמים. ושכן מובא גם בסידורים נוסח יון ורומניא בקדיש. ובפיוטים צרפתיים כתבנו בספר זכרון. אלא שבכל אלו לא נתבאר ענינו של נוסח זה.

יגיד עליו רעו

[ג] ומריש הוא אמינא דיגיד עליו רעו, ספר החיים שהוא בודאי לטובה, וממילא גם ספר הזכרון יתפרש לטובה (כך שמעתי מידידי הרב אהרן חיים שליט"א), וגם משי"כ בסדר רב עמרם אבינו מלכנו כתבנו בספר זכרון יש לבאר על הדרך הזו, שהרי הזכיר תחילה ספר חיים, ובפרט שם שאנו מתחננים ומבקשים חיים וטובה בכל הסדר, בוודאי גם בקשה זו תתפרש כתבנו בספר זכרון לטובה.

אלא דעדיין יש להעיר הלא בימים אלו צריך להתפלל בלשון מבוררת וכמו שכתב הטור (סי' תקפ"ב) כי מהר"ם מרוטנבורג היה אומר זכרנו לחיים בשווא ולא לחיים בפתח, כי בפתח משמע לא חיים כדאיתא בנדרים (יא, א) לחולין לא חולין. ותמה עליו רבינו אברהם מפראג זל"ה בגליון הטור דהלא בלשון הפסוק (ישעיה ד ג) כתוב כל הכתוב לחיים בירושלם בפתח, ותרין מהרש"ל דכל היבא דאיכא למיטעי לא סמכינן על לשון מקרא. ובב"ח הוסיף דכאן הקפיד מהר"ם משאר ימות השנה לפי שבר"ה ויוה"כ פ' אנו תלויים בדין והשטן מקטרג לומר פיו הכשילו שאומר לחיים בפתח דמשמעו לא חיים, וברית כרותה לשפתיים לפסוק עליו הדין למות ולא לחיים ע"פ מעשיו ואין ליכנס עימו לפני משורת

הדין ע"פ החסד והרחמים. ובדרישה יישב דכאן אם נאמר לחיים ישמע לא חיים ויחשב כקללה ח"ו, לכן לא סמכינן אלשון קרא. ושתי דרכים הללו הביאן הט"ז (שם סק"ב). ומעתה בוודאי כאן שאין לנו לשון קרא לסמוך עליו כ"ש שחייבים לומר בלשון מבוררת. ובפרט דכאן יכול להתפרש לקללה שהרי יש גם ספר הזכרון לתשלום הגמול על מעשיו הרעים, וגריעא מילתא. ואף אם נאמר דדוקא בתפילה הקפידו, תעמוד הקושיא על דברי רב עמרם גאון שגרס כן בתפילת אבינו מלכנו, וכן על הנוסחאות שאנו מזכירים אחר התקיעות ובקדיש. וצ"ע.

חיי עולם הזה וחיי עולם הבא

[ד] והנה כתב מהר"י (שם, דף נט, ב) על בקשת 'זכרנו לחיים א מלך חפץ בחיים, כתבנו בספר חיים למענך אהים חיים' כי בתחילה אנו שואלים זכרנו לחיים שהם חיי העולם הזה ואנו נותנים טעם לפי שהוא מלך חפץ בחיים, ואח"כ אנו שואלים כתבנו בספר חיים שיכתבנו לחיי העוה"ב, ואנו נותנים טעם למענך אהים חיים, שנשמתנו חצובה ממך, כנר מנר, וא"א להיות נשמתנו נענשת כיון שהיא חצובה ממך. וביאר מרן שליט"א (שערי יצחק וילך תשע"ט) דשיטתו היא מיצוע במחלוקת הראשונים לדעת התוספות (ר"ה טז, ב ד"ה נחתמין) הדין הוא על חיי עוה"ב ולדעת הרמב"ן (בדרשתו לר"ה) ועוד ראשונים וכן דקדק מרן שליט"א בדברי מדה"ג (דברים יא, יב) הדין הוא על חיי עוה"ז.

ולפי"ז ביאר מרן שליט"א כי גם בנוסח שמברך איש לרעהו בימים אלו זוהי הכוונה, תכתב בספר החיים על חיי העולם הזה, ובספר הזכרון על חיי העולם הבא. אלא שיש להעיר דזה יאות על בקשת זכרנו לחיים שנזכרו שם החיים פעמיים, שם דוקא חילק מהר"י שהאחד על חיי עוה"ז וחבירו על חיי עוה"ב, אך כאן לא נזכר ספר החיים רק פעם אחת.

הזכרון הוא פקודת החיים

[ה] ולכך צריך להוסיף על דבריו, דהנה כתב הטור (שם) הביאו מהר"י (שם, דף נט, א) דמכיון שבבקשת החיים נופל לשון זכירה ומצינו זכירה באברהם, לפיכך קבעו את בקשת הזכירה במגן אברהם. והמקור לכך שבחיים נופל לשון זכירה הביא הטור מקרא דחזקאל (יה, כב) ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה, הוא את נפשו יחיה. וביאר בב"י דאף שלא נזכר כאן זכירה מ"מ לקמיה (פסוק כד) כתיב ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול וכו' כל צדקתו אשר עשה לא תזכרנה. ממילא נשמע דבשוב רשע מרשעותיו תזכרנה צדקותיו וחיה יחיה. וע"ע ב"ח שם. נמצא דכאשר אנו מבקשים על נתינת חיים מבקשים בלשון זכרון, כמו שנלמד מהפסוק שזכירת צדקותיו תביא לחיים. וא"כ הרי לנו שהזכירה היא המביאה לחיים. אכן זכירה סתם לא שמענו כאן, אלא שכאשר אנו מבקשים על החיים אומרים זאת בלשון זכירה שיבואו החיים בזכות זכירת צדקותיו, אבל זכירה סתם לא נודע לנו מה היא.

וזכיתי ומצאתי בס"ד למהר"י קורח זצוק"ל במשכיל דורש (פרשת נח, ח, א) שתמה עה"פ ויזכור אלהים את נח, וכי שכחה יש אצל הקב"ה שצריך הוא לזכור את נח, אלא ביאר ע"ד הסוד שהזכרון הוא מכח המוחין קדישין שהם חיי המלך. דהיינו שהמוחין הם הנותנים הזכירה וכן את החיים, ומבשרי אחזה אזה שהמוח הוא מקום הזכרון והוא השולח חיות לגוף, הרי לנו שהזכירה והחיים עניין אחד הם וממקור אחד באו, ומעתה יתבאר כי זכירה אצל הקב"ה אינה מתוך השכחה, אלא שכשהקב"ה פוקד לתת חיים וקיום נקרא זוכר. וזהו ויזכור אלהים את נח שהחיה וקיים אותו, עיי"ש עוד בהרחבה. ומעתה אתי שפיר כי ספר הזכרון בסתמא הוא ספר פקודת החיים והמברך את חבירו תכתב בספר הזכרון בא לומר שיכתב לחיים. אלא דמעתה נמצא שכפל לשון יש כאן בספר החיים ובספר הזכרון כי הלא דבר אחד המה, וכן בסדר רב עמרם גאון הנו"ל, איתא א"מ כתבנו בספר חיים, א"מ כתבנו בספר זכרון. וצ"ע. וע"פ האמור לעיל בשם מהר"י א"ש דאין כאן כפילות שמברכו גם שיכתב לחיי עוה"ז וגם לחיי העולם הזה. ובזה א"ש ג"כ שברכה זו היא לשון מבוררת, כי זכרון פירושו חיים וכמו שמצינו כך בנח.